

Bouwhistorische waarneming
Aalbekerweg 73 | Aalbeek

Coen Eggen
Juni 2018

De al geruime tijd leegstaande en daardoor versneld in verval rakende boerderij aan de Aalbekerweg 73 is tot midden jaren 70 van de 20ste eeuw een gesloten hoeve geweest met alle kenmerken van de gebruikelijke evolutie die daarmee gepaard gaat. Vervolgens is de rechter helft gesloopt t.b.v. de nieuwbouw van een woning die verder geen enkele relatie heeft met de boerderij, noch qua uiterlijk, noch qua planologie. Wat er resteert van de oorspronkelijke boerderij ziet er daarom nogal gehavend uit, onder meer doordat ook de schuur aan de achterzijde van de binnenplaats doormidden is gezaagd.

Het woonhuis, links, bestaat uit een in baksteen en mergel opgetrokken eenheid met een vakwerkgevel aan de binnenplaatskant.

De gevel is in 1916 gecementeerd op een voor die tijd gebruikelijke manier en met een toen gangbaar idioom, zij het dat de versiering aan de sobere kant is. Kennelijk is er op enig moment discussie ontstaan over de ouderdom van het pand met als gevolg dat van de 9 een 8 is gemaakt. Dat komt in elk geval wel korter bij de oorsprong van het pand dat aan de hand van de vakwerkwand is te dateren rond 1780.

Hoe de stenen gevels er uitzien is niet geheel duidelijk, want ook de langsgevel links is gepleisterd. Aan de achterkant is, op de begane grond, echter duidelijk het gebruik van speklagen te zien. De combinatie met vakwerk doet dan wellicht merkwaardig aan. Enerzijds zou de redenering kunnen gelden dat die 'toch maar' op de binnenplaats lag en dus een ondergeschikte rol speelde in het aanzien, temeer omdat er sprake was van een gesloten straatfront, met een poort. Daar staat tegenover dat vakwerk een volwaardige bouwmethode was die geheel andere mogelijkheden bood dan steenbouw. Een goed uitgevoerde vakwerkwand vergt een grote vaardigheid, en die is hier duidelijk aangetoond.

Interessant om in dit verband te verwijzen naar de hoeve Quicx, bij de entree naar landgoed Sint Gerlach. Daar zijn de buitengevels opgetrokken in mergel, waarbij de straatgevel is uitgevoerd als Maaslandse krulgevel, en gedateerd in 1681, terwijl de binnenplaatsgevel in vakwerk is getimmerd. Mét versieringen die duidelijk maken dat dit geen ondergeschikte gevel was.

Het zeer vermoedelijke gebruik van speklagen in Aalbeek is kenmerkend voor de streek, én voor de bouwtijd. Zowel in Terstraten als in De Vink staan panden met dergelijke speklagen-gevels uit dezelfde tijd.

Nog typerender voor de streek is het vakwerk zelf: hoewel het gebruikte hout qua maat duidelijk te plaatsen is in de bouwtijd, waarin goed bouwhout minder gemakkelijk te verkrijgen was is met olmenhout, en dus geen eiken, een voorbeeldig skelet getimmerd waarvan het kenmerkende is het gebruik van 'omgekeerd' Kempisch vakwerk, iets dat vrijwel alleen in de gemeente Nuth voorkomt.

Naast het gebruikelijke vakwerk, met regels van gemiddeld 13 centimeter dik, en vlechtwerk voor het stroleem dat tussen de regels is geplaatst staat het traditionele Kempische vlechtwerk waarbij de vlechtstaken op de regels zijn gespijkerd, aan de buitenkant.

Niet alleen is dan sprake van regels die dunner zijn dan gebruikelijk, maar bovendien beslaat de pen de helft van de dikte van de regel, in tegenstelling tot de klassieke regel waar de pen éénderde van de dikte omvat, en in het midden zit.

In de 'Nuthse' variant, die overigens op meerdere plaatsen voorkomt, Hellebroek, maar ook Stationstraat 312 in Nuth zelf, zijn dus dunnere, Kempische regels gebruikt die in het zicht liggen. Het vlechtwerk is dan bevestigd aan staken die aan de binnenzijde zijn opgespijkerd, waardoor uiteindelijk een volwaardig vakwerkbeeld ontstaat. Dat illustreert dat het vakwerk bewust is gebruikt en gezien zou worden.

In het voorliggende geval is daar weer op gevarieerd door het vlechtwerk wel tussen de dunne regels aan te brengen, maar wel met een gebruikelijk dik leempakket door aan de binnenzijde de wand op te dikken.

De gevel, die 6 traveeën lang is, wat meer is dan gebruikelijk, beslaat de hele wand en is gaaf, op de voetplaat na. Die is over een groot deel weggerot door een te sterke verstening van het pand voor de gevel langs, maar vooral door het inkorten van het dakoverstek waardoor opspattend water teveel vrij spel had. Dat is echter goed te verhelpen, zeker als de gevel verplaatst zou worden en het skelet toch uit elkaar genomen moet worden.

Daarbij is het overigens zaak de toognagels niet uit te boren maar eruit te slaan, omdat bij de eerste oplossing de mogelijkheid de verbindingen daarna opnieuw te togen verloren gaat en het skelet gaat 'rammelen'.

De secuurheid waarmee de gevel, van mooi en zichtbaar gezaagd olmenhout, is vervaardigd zet zich door op zolder, waar de spanten, ook weer getimmerd met dun hout, zeer fraai en degelijk zijn gemaakt. Ze laten geen speelruimte in de verbindingen zien, en de grote aandacht van de timmerman voor zijn werk laat zich aflezen aan het consequente gebruik van fraai gehakte telmerken.

Dat het pand oorspronkelijk de constellatie had die het nu nog heeft blijkt uit het feit dat aan de binnenplaatskant de wandplaat, als onderdeel van het vakwerk, gecombineerd is met blokkeels die de wormbalk van het dakoverstek droegen en aan de andere kant op de stenen muur een muurplaat ligt. De verbindingen van beiden met de spanten, en de zorgvuldige manier waarop lassen in de platen zijn gemaakt, laten een grote deskundigheid van de 18de eeuwse ambachtsman zien.

Nog niet vermeld is de uitzonderlijk grote breedte van het pand, die inhoudt dat er lange moerbalken zijn aangebracht.

De indeling van het woonhuis is grotendeels authentiek, waarbij de oorspronkelijke voordeur aan de binnenplaats en voor die tijd gebruikelijke gang laat volgen. De huidige deur in de buitengevel is secundair, hoewel niet uit te sluiten valt dat daar oorspronkelijk een deur naar de moestuin leidde. De rest van het interieur is vrijwel ongewijzigd qua indeling, met vanuit de gang een gesloten trappekast met de trap naar de zolderverdieping. Daar waren tot voor enige tijd onder de verder onbeschoten kap aan de voorzijde een aantal slaapkamertjes aangebracht, waarvan de drie dakkapellen van rond 1960 aan de buitenzijde nog getuigen.

De voorkamer is onderkelderd met een parallel aan de straat lopend tongewelf in baksteen, waarvan de entree onder de trap naar de verdieping ligt.

De beide ramen in de vakwerkgevel, een heel groot meteen rechts naast de deur, en een kleiner richting schuur, zijn eveneens origineel. Opvallend is dat ze geheel met getoogde verbindingen in het skelet zijn opgenomen, op de pen-gat-verbindingen aan de bovenzijde na. Toch is duidelijk dat ze geen oudere, mogelijk

kleinere ramen vervangen. De ramen geven daarmee meteen ook een fraai tijdsbeeld. De overige ramen, met name die aan de straatkant, zijn uit de periode dat het huis gemoderniseerd werd, begin 20ste eeuw. Opmerkelijk is de rijke versiering van de raamvleugels en het tussenkalf.

Resteert voor het woonhuis de achtergevel die op de verdieping afgebroken is en door de vorige eigenaar is vervangen in betonsteen, tot in de nok, en aan de buitenzijde gedeeltelijk is bekleed met baksteen.

Meteen achter het huis staat een in de loop van de 20ste eeuw aangebouwde stalvleugel die verder geen enkele specifieke waarde heeft.

De grote schuur waarvan dus alleen het linker deel nog resteert lijkt zeer oud maar is waarschijnlijk een transplantaat.

Er resteert te weinig van om te kunnen bepalen of de schuur, die in zijn fragmentarisch bewaarde vakwerkstructuur zeker 17de eeuws is, op die plaat stond. Gelet op de vele sporen van hergebruik ligt het eerder voor de hand dat het materiaal, deels in een voorheen bestaande configuratie, is gebruikt voor de bouw van een nieuwe schuur. Daarvan resteren een stuk van de zijwand in het verlengde van de woonhuiswand, en de aansluitende hoek van de achterwand, plus een stuk van een ingekort spant in de poortdoorgang, op de verdieping.

Tot slot is rechts van de voorgevel de eveneens gepleisterde poortvleugel die naar rechts doorloopt in een stalgedeelte dat tot midden jaren 70 aansloot op de vleugel rechts die naar achter de carré sloot.

Achter het deel rechts van de poort staat een gebouwdeel in baksteen dat op zich een afgerond geheel lijkt. Gelet op de oorspronkelijke plattegrond is dat een hoekinvulling uit de late 19de eeuw, gebouwd als extra ruimte, in dit geval vermoedelijk voor het stallen van een paard.

Voor het beeld zijn een aantal foto's toegevoegd.

De foto's spreken voor zich.

Voor de vakwerkwand als commentaar dat foto 6 een van de telmerken laat zien, en foto 7 een regel met maar één borst maar wel tussengeplaatste vlechtstaken.

Waardering

Het gebouw heeft als rudiment van een voormalige gesloten hoeve weinig waarde. De enige echte waarde schuilt in het woonhuis, dat in zijn oorspronkelijke uitvoering in speklagen in combinatie met vakwerk een fraai tijdsbeeld gaf. De modernisering van de stenen gevel voor en opzij hebben het aanvankelijke beeld sterk aangetast, terwijl de bepleistering weliswaar een tijdsbeeld geeft maar dan in een zwakke vorm.

Behoudenswaard en transplanteerbaar is in elk geval de vakwerkwand aan de binnenplaats, in directe combinatie met de spanten, niet alleen als voorbeeld van secuur timmermanswerk, maar ook als voorbeeld van de typisch lokaal gebonden vakwerktechniek voor het maken van de wanden.

Hoe het metselwerk van baksteen en mergel zich heeft gehouden, en of dat, zoals zo vaak voorkomt, achter de harde portlandschil verkruimeld is moet blijken bij demontage.

